

Dotaknil sem se samo najbolj splošnih vprašanj zasnove. Poleg tega ostane seveda še mnogo drobnejše organizacijske problematike, pri kateri se je treba odločiti za neke vodilne norme. Ali se sme etimološki slovar posluževati rekonstrukcij, najsi bodo že praslovanske, baltoslovanske ali indoevropske? Izpričane oblike so seveda boljše, potrebnih jih je pa zato več. Kako daleč bi bilo še umestno upoštevati primerjalno slovansko gradivo? Ali naj na primer ukrajinščino, beloruščino, bolgarščino, lužiško srbščino ali slovaščino pritegnemo samo takrat, kadar za slovenske besede ni na razpolago paralel v glavnih slovanskih jezikih? Prevelika elastičnost bi vendarle škodovala slovarju kot celoti. Tudi racionalna, kritična in objektivna izbira širšega dokazilnega gradiva, ki ga ne bi mogli pogrešiti, zahteva mnogo več kakor samo prepisovanje. Kjer pa slovenščina lahko koristi celotnemu poznavanju problema, tamkaj bi seveda odpadli vsi takšni normativni pomisleki. Čim bolj pa se poglobljamo v slovenski izrazni fond, tem več najdemo takšnih primerov, ki bi zahtevali širše revizije ustaljenih mnenj.

Zavedati se je treba, da slovenski etimološki slovar ne more in ne sme biti zasebna zadeva slučajnega delavca, ampak moramo videti v njem del našega kulturnega programa. Njegova uresničitev zavisi od celotne zmogljivosti našega jezikoslovja in od možnosti koordinacije z drugimi delovnimi načrti v slovenistiki. Zato je potrebno, da o osnovni problematiki razmišlja in se zedini širši krog delavcev.

France Bezljaj

MED KNJIGAMI

TONE ČUFAR, NOVA GAZ

Že skoraj nekako v navado je prišlo, da ob ponatisih tako imenovane socialne književnosti radi tako privatno malce vzvišeno skomignemo z rameni, češ, saj razumemo: pietetni oziri, agitacijski momenti in podobno. Te dovolj površne in superiorne poglede si lahko prav ob literarnem delu Toneta Čufarja nekoliko razbistrimo. Predvsem je potrebno, da ostro razmejimo in potegnemo trdno in zanesljivo črto ločnico med kričavo modnimi in sentimentalno eukrenimi »socialnimi« klici na pomagaj in pa umetniškimi deli, porojenimi iz resničnega vznemirjenja spričo kakofonije predvojnih dni. Zakaj na dlani je, da imajo zmedeni in solzavi izlivi nekakšne imaginarne ljubezni do »sobratov« kaj malo opraviti s pravo socialno književnostjo, prav tako pa ima malo z njo opraviti zgolj razumsko hotena in aprioristično izvedena agitacijska prizadevnost. Nemara je k temu potreben majhen pristavek, da je slednji le treba priznati pošten namen in objektivno veljavo in potrebo v določenem kritičnem obdobju narodnega življenja.

Tone Čufar se je v svojih najboljših pripovednih tekstih izognil tema nevarnima čerema.

Že njegova življenjska pot kaže, da je vse, kar je pisal, resničen del njega samega. Dandanes zveni že morda kar malce stereotipno in obrabljeno,

če rečemo, da je bil dosleden borec za pravice zapostavljenih in zatiranih. Toda treba se je spomniti in si priklicati pred oči, da je za svoje družbene ideale in humane cilje resnično žrtvoval vse, da se je potikal po zaporih in da je naposled tudi njegovo mlado življenje ugasnilo pod streli okupatorjev.

Naposled je res, da biografski podatki še ne opredeljujejo in določajo pisateljeve umetniške narave (dasi pravilno izluščeni življenjski momenti nedvomno osvetle nekatere bistvene poteze pripovedi). Pa saj ni potrebno imeti posebno predirnega očesa, da človek ugotovi: v novelah Toneta Čufarja socialnost ni umetno podtaknjena in ni nekakšen modni »napredni« rekvizit, ampak je pomembna in nepogrešljiva sestavina pripovedi. Še več: je imanentno bistvo njegovega snovanja.

Nekaj je treba še posebej poudariti: Čufar ima preveč zdravega občutka za življenjsko resničnost, da bi kar načeloma predstavljal ljudi iz delavskih vrst s privzdignjenim koturnom na nogah in bleščečo gloriolo okrog glave. Pri njem niso delavci že apriorno dobri in moralno čisti; ne, to so zelo naravni, polnokrvni ljudje. Morda so celo preveč obremenjeni z negativnimi primesmi, tako da ni vselej slutiti in čutiti tiste skrite udarne moči, ki je nekaj kasneje preosnovala družbeni red. Zdi se, da je s tovrstnim prikazovanjem imel pisatelj določen namen: še posebej je skušal poudariti zgrešenost in nagnitost družbenega sistema, ki potiska ljudi v animalične odnose in jih načenja pri samem moralnem jedru.

Novi izbor s skoraj simbolnim naslovom »Nova gaz«¹ osvetli dovolj jasno celotno pisateljevo podobo in prikaže njegovo umetniško rast in vzpon. Pripravil ga je poznavalec njegovega dela, Cvetko Zagorski, Mitja Mejak pa je s toplimi besedami približal bralcu Čufarjev človeški in pisateljski lik.

Težišče izbora predstavljajo tri novele:

Prva, »Marija bi rada živela«, je zvrhana pretresljive človeške tragike. Mlado dekle, polno kipeče sle po življenju, doživlja strahovit brodolom: zavoljo bednih gmotnih razmer si ne more pozdraviti bolečnega telesa. Še neki drugi moment pretresa in hromi duševnost občutljivega dekleta: to, da jo doma merijo in vrednotijo zgolj po denarju, ki ga prinaša k hiši. V tem duševnem peklu se ji počasi izteka življenje. Ves ta proces je prikazan s subtilnim poslušom pravega umetnika, ki mu niso tuji tragični momenti človeškega življenja. Notranja dramatična krivulja je spretno stopnjevana; od prvega uvodnega akorda do sklepnega je pozornost pisatelja osredotočena na osnovni motiv.

V drugi noveli, »Gospa iz barake«, je Čufar izklesal nekaj izrazitih postav; naj omenim s tem v zvezi glavno protagonistko in njenega ljubimca. Z nekaj drobnimi in zanesljivimi potezami je znal niansirati osebe; dokaz, da je vsekakor bil zelo oster in pronicav opazovalec življenja. Sugestivno je tudi poustvaril celotno atmosfero, tisto grobo, primitivno ozračje, ki razjeda in uničuje človeške značaje.

V tretji noveli, »Zaklenjene duri«, je tudi nekaj dobro orisanih likov (n. pr. gostilničar kot človek z več obrazi), osrednji problem pa je speljan v učinkovit, smiselno poantiran konec.

Pri drugih novelah se zdi, da se je Čufar, kar zadeva snov, le s težavo omejeval; na to kaže več motivnih žarišč in bogato število nastopajočih oseb v njih. Večkrat je zavoljo tega izgubil suveren pregled nad tvarino in ni dovolj

¹ Tone Čufar. Nova gaz. Uredil Cvetko Zagorski. Uvod napisal Mitja Mejak. Cankarjeva založba, Ljubljana 1958.

poudaril njenega osrednjega vozla. Navkljub izrazito epskemu talentu se ni uspel izživeti v romanu; njegov daljši pripovedni tekst »Ljudje iz kleti« je žal torzo. Ko to ugotavljamo, moramo seve upoštevati posebne pogoje, v katerih je pisatelj ustvarjal.

Nečesa se človek nehotе spomni: Mar ravnamo vedno dovolj previdno z našo kulturno dediščino? Tako radi, včasih že kar z bolešno naslado in prizadevnostjo iščemo za vsako ceno tuje vplive in jih sploh ne ločimo prav in ostro od literarnih vzpodbud, mimo naših resničnih vrednot pa hodimo z zavezanimi očmi. Na to sem mislil, ko sem prebiral Čufarja, in bilo mi je skoraj težko.

Marjan Brezovar

BORIS PAHOR, ONKRAJ PEKLA SO LJUDJE

Boris Pahor prav gotovo ni iz trenutnih nagibov izbral teh Camusovih besed za motto svojega romana: »Bolj kakor godbe na križiščih so prav ti oznanjali resnično odrešitev. Zakaj ti zavzeti pari, tesno oprijeti in skopi v besedah, so sredi trušča z vsem zmagoslavjem in z vso krivičnostjo srečnih ljudi potrjevali, da je kuga premagana in da terorja ni več.« Camusova prispodoba je jasna, preprosta in tudi nazorna. Ali ni prav intimna sreča ljudi tisti najbolj prepričljivi in obenem tudi elementarni dokaz, da se je človek v resnici moralno odrešil, ko je premagal nasilje? Žal pa se je v novem Pahorjevem romanu ta zamisel, ki je vsekakor vredna literarne obdelave, izrazila le kot dober avtorjev namen; kajti z romanom *Onkraj pekla so ljudje*¹ pisatelj ni uspel potrditi poetične in moralne vrednosti Camusove prispodobe. Poskušal se je sicer približati njenemu jedru, vendar pa se njegova pripoved zaradi nejasnega idejnega tkiva nikakor ni mogla iztrgati iz togih okvirov nerazgibane in sentimentalne ilustrativnosti.

Tok dogodkov v romanu je kaj preprost. Mladi tržaški intelektualec in antifašist Igor Šuban je preživel strahote nacističnih koncentracijskih taborišč. Ob koncu vojne se je znašel v Parizu, od koder so ga poslali v sanatorij za tuberkulozne bolnike. Tu je spoznal bolniško sestro Arlette in se tako rekoč na prvi pogled zaljubil vanjo. Ljubezenski in intimni odnos do mlade Francozinje je pravzaprav le okvir, v katerem se Šuban človeško obuja in preraja. Materina bolezen je vzrok Šubanova nenadne vrnitve v rodno tržaško mesto; tja se odpravi še ne povsem ozdravljen, a s prepričanjem, da mu je Arlette kljub ločitvi vendarle namenjena. Toda s to skopo zgodbo je pisatelj želel poseči globlje v vojne in povojne doživljaje deportiranca, kakor pa bi lahko sklepali iz gradiva, ki je, mimogrede povedano, močno avtobiografskega izvora. Z usodo Igorja Šubana je pisatelj želel zlasti v psihološkem pogledu vsestransko orisati človeško alienacijo deportiranca in njegovo vnovično počlovečenje. Šubanov primer nikakor ni enkrat, zakaj interniranec, ki se je znašel v rajhovskih taboriščih kot očitivec in trpin na pragu samega krematorijskega pekla, ob koncu vojne ni bil le telesno strt in izmučen človek, marveč so taboriščne strahote zapustile v njegovi duševnosti zelo težke posledice. V globinah take duhovne invalidnosti se namreč krijejo razočaranja, obup in

¹ Boris Pahor, *Onkraj pekla so ljudje*. Str. 542. Oprema Uroš Vagaja. Založila Državna založba Slovenije; Ljubljana 1958.